

Ereditatea, mediul și educația în dezvoltarea personalității elevului

De ce este interesantă tema?

- Ne întrebăm adesea despre caracteristicile psihologice și comportamentale ale elevilor noștri, dacă sunt ele înnăscute sau dobândite, rod al mediului, al învățării prin imitație, al impregnării cu valori ale unui anumit mediu și spațiu socio cultural în care ei trăiesc și se dezvoltă.
- Ne întrebăm, în aceeași măsură, dacă în calitate de educatori putem face ceva spre a potența înzestrarea nativă, dar și de a contracara efecte ale unor medii precare, ale unor influențe negative.

Puncte cheie ale discuției

- Vom discuta împreună despre:
- Personalitate
- Subsistemele sale
- Ce poate fi înnăscut/dobândit în fiecare dintre aceste subsisteme?
- Ce șanse are educația să dezvolte anumite comportamente și să inhibe/reprime altele?

Personalitatea – acest minunat și ambiguu concept...

- Există peste 200 de definiții ale personalității
- Definită prin efect extern
- Pozitivist
- Prin structură internă

Personalitatea – acest minunat și ambiguu concept...

- **Definită prin efect extern**
- Suma totală a efectului produs de un individ asupra societății
- Ceea ce cred ceilalți despre tine
- Primordială apare capacitatea de a INFLUENȚA
- (Confundă P cu reputația)

Personalitatea – acest minunat și ambiguu concept...

- **Definiții pozitivist**
- Cum structura internă este imposibil de cunoscut, ceea ce cunoaștem despre personalitate sunt doar conceptualizările noastre.
- Cel mai bun lucru pe care-l putem face este să emitem ipoteze despre ea
- Personalitatea este conceptualizarea cea mai adecvată a comportamentului unei persoane, în toate detaliile sale, pe care omul de știință o poate da la un moment dat.

Personalitatea – acest minunat și ambiguu concept...

- Prin structură internă
- Opuș definițiilor de tip *omnibus* sau *sac de cârpe*, în cadrul cărora în personalitate erau înglobate tot soiul de trăiri, impulsuri, nevoi, tendințe, trăsături etc., atunci când afirmăm existența unei **structuri** ne gândim la **organizare**.
- Există astfel, interrelații între elementele personalității, există componente care-și subordonează diverse trăsături și se organizează în subsisteme.
- Ceea ce contează pentru profilul personalității unui individ nu sunt trăsăturile în sine, ci raporturile stabilite între ele (analogie cu figura umană).

Definiție

- Personalitatea este **organizarea dinamică**, în cadrul individului, a acelor sisteme **psihofizice** care determină modul său de **gândire și comportament caracteristice**.
- *W.Gordon Allport*

Definiție

- Organizare dinamică – formare de structuri de trăsături, de idei și deprinderi care ghidează activitatea
- I se opune – dezorganizare – termen folosit pentru a defini procesele morbide care au loc în domeniul psihopatologiei.

Definiție

- **Psihofizic** – personalitatea nefiind nici exclusiv mentală, nici exclusiv nervoasă, întrepătrundere de biologic și spiritual
- **Sisteme** – un ansamblu de elemente aflate în interacțiune reciprocă
- **Comportament și gândire** – tot ceea ce un individ poate să facă (și astfel să se adapteze mediului său)
- **Characteristic** – unicitate, individualitate.

Personalitatea - subsisteme

- TEMPERAMENTUL – poate cel mai pregnant legat de ereditate
- APTITUDINILE – inclusiv cele intelectuale + inteligența ca aptitudine generală
- CARACTERUL – ansamblu de atitudini - valori

Personalitatea – un dat sau un devenit?

- Personalitatea – poate cel mai complex sistem din câte există – se formează la confluența a 3 tipuri de factori
- - Factorii ce țin de **ereditate** – respectiv ceea ce moștenește un individ, pe cale genetică, de la predecesorii săi.
- - Factorii ce țin de **mediu** – ca totalitate a influențelor neorganizate ce se exercită asupra individului
- - Factorii ce țin de **educație** – respectiv totalitatea influențelor organizate, special îndreptate spre dezvoltarea personalității.

Personalitatea – un dat sau un devenit?

- Spunând că personalitatea se formează, admit că ea nu este un dat, ci un devenit.
- La naștere, copilul nu este chiar *tabula rasa*, cum credeau unii filosofi, dar este doar un *ghem* de predispoziții, de potențialități pe care mediul le va dezvolta sau nu, le va potența sau diminua.

Personalitatea – un dat sau un devenit?

- *Cel mai important punct al acordului științific rezidă în faptul că nici o trăsătură sa calitate nu este exclusiv ereditară sa ambientală la origine (Allport)*
- Au existat în psihologie curente ereditariste, care puneau totul în *cârca* zestrei genetice.
- Această optică este simplistă și deci, falsă.
- În primul rând, nu știm cu exactitate nici măcar despre calitatea și culoarea firului de păr (adică ceva extrem de simplu) dacă ea se datorează genelor sau alimentației în copilărie, mediului fizic (poluat sau nu, solar sau nu) în care s-a dezvoltat insul, etc..etc
- În al doilea rând, și cel mai simplu dintre actele noastre (în domeniul fiziologic vorbind, nu psihologic!) este reglat de multe gene, de combinații ale acestora.

Personalitatea – un dat sau un devenit?

- În al treilea rând, este vorba mereu despre întâlnire între mediu și genele care se vor exprima astfel - până atunci ele fiind doar PREDISPOZIȚII
- Totalitatea predispozițiilor transmise prin codul genetic formează genotipul.
- Potențialitățile se transformă în trăsături fizice sau psihice reale **în funcție de condițiile de mediu**, adică se transformă în fenotip.
- Atunci când examinăm o persoană cunoaștem numai fenotipul său, genotipul nu.

Personalitatea – un dat sau un devenit?

- La polul opus, au existat curente care mizau totul pe mediu
- JBWatson (reprezentant al behaviorismului) spunea –
- *Dați-mi 100 de copii și voi face din ei absolut orice – medici, ingineri, astronomi, filologi, sportivi, artiști..*
- Optimistă idee, dar.....exsită și un dar
- Sigur că mediul acționează frenator sau dezvoltând potențialul cuiva până la maximdar acel maxim până la care pot să îl duc este, totuși, limitat de gene.

Personalitatea și epigenetica

- Poate cel mai important – în ultimii zeci de ani, s-a produs o schimbare de paradigmă prin apariția EPIGENETICII.
- În esență, ea spune că **mediul acționează ca un comutator pentru gene!** Le stinge sau le aprinde, le modifică astfel expresia.
- De altfel, epigenetica pune problema chiar invers – **mediul este capabil de a introduce modificări la nivelul genomului!!!** – cu efecte și asupra urmașilor

Personalitatea și epigenetica

- *Epigeneza propune un sistem de control, de comutatoare care pornesc și opresc genele și sugerează că lucrurile pe care oamenii le trăiesc – **de la hrană la stres** – pot controla aceste comutatoare, cu efecte care se pot transmite generației următoare. – Dragoș Cîrneci*
- Un stimul simplu din mediul în care trăim poate porni sau opri anumite gene, iar această modificare poate fi transmisă urmașilor **afectând genele speciei! (vezi generația 90 – obezitate)**

Experiment

- Sobolani masculi sănătoși au fost expusi la 6 săptămâni de stres iar la două săptămâni de la încetarea stresului li s-a oferit șansa să se reproducă
- Cu ocazia asta au transmis mai departe modificări la nivelul unor molecule care reglează gene responsabile cu stresul – mai exact cu **secreția cortizolului**.
- Traduse în cronologia umană, șase săptămâni înseamnă 3 ani jumătate iar două săptămâni înseamnă cam un an și două luni. Adică un bărbat genetic sanatos dacă timp 3 ani este expus la stres și apoi face copii la mai puțin de un an și jumătate după perioada nefericită, există șanse să-i transmită copilului toată suferința sa, sistemul lui nervos formându-se ca și cum el – copilul! - ar fi fost expus la stres
- **Copilul rezultat va răspunde mai emoțional sau mai agresiv la provocări, va fi mai timid cu străinii, se va descuraja mai ușor, va tinde să fie mai pesimist și se va imbolnăvi mai ușor.**

Cum se petrece interacțiunea gene - mediu?

- O problemă sensibilă, este aceea că genele nu ne afectează doar pe noi ci și influențează felul în care suntem tratați de către alții.
- De exemplu, un copil arătos este tratat diferit de unul mai puțin arătos.
- Dacă genele îl fac pe un copil să fie echilibrat emoțional el va fi tratat astfel într-un mod mai prietenos, accentuându-i astfel calmul.
- Dacă genele îl fac pe un copil să fie mai temperamental, va fi tratat mai aspru de cei din jur, ceea ce îl face să fie și mai ostil. Aceste influențe sunt numite efect multiplicat

Cum se petrece interacțiunea gene - mediu?

- Atunci când se vorbește despre “gena pentru ochii albaștri” aceasta nu înseamnă *ad-litteram* că există o genă care produce ochi albaștri. Genele produc proteine care modifică chimismul organismului astfel încât să se producă ochi albaștri (de fapt, un eșec al pigmentării!)
- La fel, dacă vorbim despre “gena alcoolismului” nu înseamnă că gena în sine duce la alcoolism ci ea produce o proteină care în anumite circumstanțe crește probabilitatea de a se ajunge la alcoolism. Și de regulă nu doar la alcoolism ci și la alte adicții și diverse probleme comportamentale.

Temperamentul

- Ce putem spune despre moștenirea genetică în cazul celor 3 subsisteme ale personalității?
- **Temperamentul** – este latura dinamico – energetică a personalității
- Este legat de mobilitatea, echilibrul și forța proceselor corticale fundamentale – excitația și inhibiția.
- Responsabil de cât de rapide/vioaie sau lente sunt reacțiile noastre, de câtă energie dispunem și cum o cheltuim, cât de impulsivi/reactivi sau calmi suntem?

Temperamentul

- Evident, puternic amprentat de moștenirea genetică, dar putând fi modelat de mediu.
- Să luăm un copil reactiv, care își exprimă nevoile prin plâns frecvent, este greu de liniștit, adoarme cu dificultate etc.
- **2 atitudini opuse vor duce la rezultate opuse**
- Una la accentuarea acestei reactivități – mama care țipă la copil, îl bruschează, devine la rândul ei iritabilă, nervoasă –
- Cealaltă – o mamă caldă și calmă, care liniștește copilul prin echilibrul ei, prin satisfacerea periodică a nevoilor lui, fără panică, fără țipete...poate duce la diminuarea reactivității

Temperamentul

- Temperamentele nu sunt niciodată pure – coleric și atât!, de ex
- Temperamentele nu sunt bune sau rele, există trăsături dezirabile/indezirabile
- Efectul lor asupra comportamentului depinde de contextul în care judecăm acea trăsătură, dar și de *șlefuirea* ei de către mediu și educație.
- Un copil neastâmpărat, un copil impulsiv nu se va transforma vreodată într-un copil extrem de liniștit, dar poate fi lucrată trăsătura astfel încât să-i faciliteze adaptarea și nu să i-o zădărnicească.

Aptitudinile

- Aptitudinile – latura instrumentală a personalității
- La rândul lor, sunt subsisteme complexe, care înglobează mai multe tipuri de abilități, ceva mai simple.
- De ex – aptitudinea muzicală – presupune
 - - auz (relativ sau absolut)
 - - simț ritmic
 - - o anumite rezonanță emoțională, astfel încât interpretarea să nu fie mecanică
 - - aptitudini motorii/vocale etc, etc

Aptitudinile

- Inteligența – ca aptitudine generală
- Ne ajută să ne adaptăm mai bine mediului
- Este puternic amprentată genetic – IQ-ul nu crește semnificativ de-a lungul vieții
- Sigur, căpătăm mai multă experiență, ne-am mai întâlnit cu anumite tipuri de probleme, deci am învățat niște algoritmi de rezolvare a lor..dar, fundamental lucrurile nu se schimbă prea tare.
- Inteligența, singură însă, nu e predictor al succesului
- Ea trebuie susținută de o constelație de trăsături de personalitate – printre care perseverența, interesul și motivația, dorința de a accede la cunoaștereetc, etc

Aptitudinile

- În privința raportului înnăscut – dobândit în privința aptitudinilor, cu siguranță există o bază ereditară pentru cele mai multe dintre aptitudinile noastre.
- Peste ea se suprapune influența unui mediu care scoate la lumină acea potențială aptitudine, o exersează, o îmbogățește, o dezvoltă.
- Cred că fiecare dintre noi are o *nișă* în care poate excela – că este activitate fizică, intelectuală, artistică, sportivă, etc – trist este că de multe ori nu le descoperim și – evident – nici nu le cultivăm.

MEDIUL - și rolul său în formarea personalității

- *Același foc care întărește oul, topește untul*
- *W.G. Allport*

MEDIUL - și rolul său în formarea personalității

- **Mediul social larg** – în ce timp istoric, în ce spațiu geografic și cultural ne naștem (generația de creșterea nu seamănă ca structură caracterială, ambiții, valori, credințe etc cu generația celor născuți în anii 2000, de ex)
- Cultura în cadrul căreia ne naștem, ale cărei simboluri și valori le preluăm ne vor amprenta puternic

MEDIUL - și rolul său în formarea personalității

- **Mediul familial -**
- - mijloace economice
- - stil de viață
- - atitudini față de sine, ceilalți, lume,
- - sisteme de valori
- - sisteme de credințe, prejudecăți
- - atitudini față de educație, muncă etc

MEDIUL - și rolul său în formarea personalității

- **Climatul familial**
- - familie organizată/dezorganizată
- - conflicte sau armonie
- - violență
- - stil de viață haotic
- - indiferență, respingere sau abuz
- - stilul parental, administrarea recompenselor și pedepselor, fixarea limitelor etc
- Toate acestea influențează puternic formarea personalității, dezvoltând anumite componente, reducând la tăcere altele.

Educația și rolul său

- Educația înseamnă tot mediu, dar un mediu organizat, creat special spre a FORMA oameni, a le dezvolta potențialitățile (despre care vorbeam mai devreme) într-un sens care să fie dezirabil pentru societate, dar și pentru ei, ca indivizi productivi, și de ce nu? – împliniți, fericiți.
- A FORMA = A INFORMA?

Educația și rolul său

- Ce este de format?
- - Operațiile intelectuale, gândirea critică
- Gândirea este un sistem de conținuturi și operații care se aplică acelor conținuturi
- Educația trebuie să se preocupe mult tocmai de formarea acestor sisteme de operare – analiza și sinteza, abstractizarea și generalizarea, compararea etc.

Educația și rolul său

- - Identificarea punctelor slabe (dar nu doar spre a le nota și a descuraja astfel elevul, ci pentru a-l ajuta să-și depășească handicapul, într-o privință sau alta), dar și a punctelor forte, pe care se poate construi.
- Punctele forte, cunoscute, dezvoltate, exersate se pot transforma în aptitudini.
- Aptitudinile vor face ca activitățile să fie încununuate de succes și astfel individul va avea satisfacție.
- Îmbunătățirea imaginii de sine!

Educația și rolul său

- - Caracterul este subsistemul din personalitate cel mai mult legat de mediu, dar mai ales de educație
- - cu valori și atitudini prosociale chiar nu ne naștem
- - acestea vor trebui deprinse și exersate
- - învățarea lor se face fie prin imitarea unui model (semnificativ pentru copil) – părinte/dascăl, fie prin recompensă/pedeapsă.

Educația și rolul său

- În concluzie, trei mari direcții ar trebui să urmărească sistemele formale de educație
- - gândirea critică, prin exersare operațiilor gândirii
- - aptitudinile elevului – în sensul de a șlefui potențialitățile unice ale fiecăruia dintre ei
- - caractere – ceea ce ar face ca viața alături de ceilalți să fie ceva mai armonioasă.

-
- Desigur, cea mai bună formulă pentru o personalitate armonioasă presupune
 - - o înzestrare genetică bună sau măcar fără tare semnificative
 - - un mediu conținător, armonios dar în care se pun și limite, în același timp
 - - o educație care să vină și să potențeze ceea ce factorii anterior menționați au dat ca fundament
 - Cazurile acestea, de întâlnire fericită, sunt rare, însă

-
- Avem în cele mai multe cazuri un compromis
 - Important este să maximizăm tot ceea ce este înzestrare genetică favorabilă
 - Să *șlefui*m ceea ce este indezirabil
 - Să compensăm lipsa unei abilități printr-o altă trăsătură
 - Să ajungem la cel mai bun rezultat pe care putem să-l scoatem din zestrea noastră genetică